

Мишел
ФУКО

история на сексуалността

1
том ● Волята за знание

- том 2 Употребата на удоволствията
- том 3 Грижата за себе си
- том 4 Признанията на плътта

*Посвещаваме това издание
на нашия художник и скъп приятел
Яна Левиева (1967–2018)*

*Човешката история е дългата последователност
от синоними на една и съща дума.
Да ѝ се противоречи е дълг.*

Ръоне Шар

Правото да променяш себе си

През февруари 2018 г. се случи онова, което всички смятахме за невероятно: на оригиналния му френски език бе публикуван, след като бе изваден от архивите на Фуко, пряко завещанието му за „никакви посмъртни публикации“, **четвъртият том** от легендарната поредица *История на сексуалността*. Той носи великолепно заглавие **Признанията на плътта**. Над него Фуко работи до самия край на живота си, заявявайки в последното си интервю, че тук се занимава с началото на християнството в перспективата на една история на морала. Смъртта отнася Фуко и ръкописът е оставен да спи в кутията на банков сейф десетилетия – време, през което изследователите говорят за него като за „Свещения Граал“ (по сполучливата фраза на един от тях), изгубили надежда завещанието на Фуко да бъде нарушено и текстът да бъде изваден на бял свят. Но ето че публикацията му се случи и той се превръща в едно от най-големите събития в света на хуманитарните и социалните науки през последните десетилетия.

Цели 34 години преди това Фуко си отива ненавременно, а само пет дни преди смъртта му на 25 юни 1984 г. историкът Пиер Нора му носи в болницата екземпляр от току-що публикувания **трети том** на поредицата: **Грижата за себе си** (излязъл на 30 май 1984). Непосредствено преди това е видял бял свят и **том втори: Употребата на удоволствията** (12 април 1984), с едно преломно „Въведение“, в което Фуко обглежда пътя си дотогава, посочва водилите го през годините проблематизации и, не на по-

следно място, обяснява онзи разрив – като защитава **правото си да променя себе си**, – който отделил не просто с цели осем години, но и с цялостна преориентация втория и третия том на поредицата от **първия том**, публикуван през декември 1976 г.: *Волята за знание*. Том, който държите в ръце.

Волята за знание е краткият и на места развълнуван и вълнуващ през майсторски език „**манифест**“ на **Фуко-янската аналитика на властта**. Именно тук са най-ясно и подредено изложени тезите, с които Фуко се превръща в най-радикалния обновител на това поле. Прицел за образцово приложение на изобретените изследователски оръжия е т.нар. „диспозитив на сексуалност“. Във връзка с него за пръв път Фуко излага и принципите на една **биополитика** – вероятно най-грандиозното по последиците си негово откритие, преориентирало оттогава насам един огромен поток от хуманитарните и социалните науки и превърнало го в най-цитирания мислител в световен план.

Но да се върнем към историята: през 1976 г., време на активни и ежегодно променящи тематиката си лекции на Фуко в Колеж дьо Франс и в университети в Европа и Америка, *Волята за знание* обявява началото на поредица, предвидена да съдържа още 5 тома. Те трябвало да последват по един във всяка следваща година и да носят заглавията: (2) *Плътта и тялото*, (3) *Кръстоносният поход на децата*, (4) *Жената, майката и хистеричката*, (5) *Перверзните*, (6) *Населения и раси*.

Всъщност нито един от томовете не се появява. Фуко радикално променя намеренията си, бави изданията и трупа, както показва архивът му днес, десетки хиляди страници ръкописи и материали, които биват неведнъж прегрупираны под различни нови схеми и заглавия. След първия том Фуко започва работа върху том за христи-

яността и все повече го определя като следващ, втори; после самата работа го отвежда отвъд християнството, към Античността, и се оформя друга идея за втори том (*Употребата на удоволствията*), след който трябвало да последва този за християнството; но накрая огромният материал за Античността се разделя на две и се появява и *Грижата за себе си* (томът, първоначално обмислян като книга извън поредицата), който също „изтиква“ назад тома за християнството (*Признанията на плътта*). Всичко това се случва в хода на шест-седем години, докато поредицата стане факт във вида, в който е подредена на първа страница на това издание и в който ще я намирате във всеки следващ том на български.¹

Така или иначе, собствената история на *История на сексуалността* показва любопитно – но и заразително, като най-висока подкана към един модус на вътрешна свобода, – че Фуко променя наистина почти всичко: в плоскостта на **историческия материал**, вместо да се опре на първоначално предвидения период от XVI до XIX век, той се връща до IV-V век пр. Хр. (**като не забравя да предупредява, че томовете в поредицата, макар да са изследвания по „история“, не са работи на „историк“; а на какъв експерт, питаме се? най-близко до очевидното: на философ**); към това, подредбата става наистина хронологически по-последователна. Промяна е налице и в плоскостта на **тематизациите**, защото вместо да следва плана си за проучване на формирането на отношението към „нещо такова като сексуалността“, Фуко се насочва към много по-базисните и по-обхватни техники (изкуства) на фор-

---

¹ По искане на Фуко първият том имал изписано на т.нар. „четвърта корица“ (отзад) единствено списъка с планирани толове. При том втори и трети се четял само стих от Рьоне-Шар. Четвъртият том, посмъртно, повтаря този избор. В нашите издания предоставяме и двата избора на Фуко на началните страници на книгите.

миране на самия себе си в епохи, когато идеята за „сексуалност“ все още няма никакъв смисъл, а централна е връзката между „тяло“ и „удоволствие“, докато последното не бъде постепенно изместено от „плътта“; всичко това – на фона на неизменно внимание към изработването на „себе си“ в отношенията с другите и във връзка с истината.²

През годините работа над поредицата Фуко защитава в други текстове правото си радикално да се променя: не само защото е подложен на обратното въздействие на изследвания материал, но и защото смята това за част от етоса на изследователя. В интервю от май 1984 обяснява промените, които е предприел в поредицата, чрез етиката на интелектуалеца (термин, който защитава и различава от ‘академичното лице’), изразяваща се в способността на човек непрекъснато да се отърсва от самия себе си, да видоизменя собственото си мислене, но и това на другите. Във въведението към том 2 на поредицата казва: „Колко би струвало настървението към знание, ако трябваше да осигурява единствено придобиване на познания, а не – по някакъв начин и доколкото е възможно – обръкване на този, който познава? В живота има моменти, когато въпросът да се разбере дали човек може да мисли другояче... е необходим, за да продължи да вижда или да разсъждава... Какво е философията днес – искам да кажа, философската дейност – ако не критическа работа на мисленето над самото себе си? И ако вместо да легитимира онова, което вече се знае, не се състои в начинанието да се разбере как и доколко е възможно да се мисли другояче?“

---

² Любопитно е, че първото планирано заглавие на поредицата било не *История на сексуалността*, а *Секс и истина*. Впрочем на български език е достъпно едно „култово“ интервю на Фуко с Драйфъс и Рабинау, „За генеалогията на етиката“, където Фуко сам обсъжда какво прави в поредицата, вж. брой 3/4 от 2016 г. на спис. *Социологически проблеми*, издание на ИИОЗ към БАН.

Помните ли детските бинокълчета с цветни стъкла, които при всяко завъртане показват различни фигурки на дъното си? Ако завъртим перспективата и тук, ще видим, че всъщност на фона на десетките публикации на Фуко-янски текстове след смъртта му става видно, че онова, което дълго се смяташе за разриви в мисленето му – какъвто може да изглежда и преориентацията между том 1 и следващите томове на настоящата поредица, а и самото му насочване към сексуалността – започват да губят резките си очертания на срезове. Започваме да откриваме постоянство на темите и симфонично сложна бавност на изместванията. В конкретния случай със „сексуалността“: публикуването само преди година на неизвестни досега лекции на Фуко по темата от 1964 и 1969 г. показва и постоянството на самата проблематизация.

***

Тъй като тези кратки думи за поредицата се пишат от преводача ѝ, редно е той да изповяда и минимален биографичен контекст, евентуално свързан с нея. Ще го съчетая и с неличния: от средата на 80-те години, когато започна работата ми над идеите на Фуко, довела до написването на един от първите по-големи текстове върху този автор на български език, не съм преставала да следя отзвучите на идеите му и да допринасям според силите си за присъствието им на български чрез преводи (и чрез собствени изследователски текстове). В далечните 1993 и 1994 г. по мое предложение и в мой превод бяха публикувани текстовете на първите три тома от поредицата³. Спомените за онова време, в което трябваше да се работи много и всеотдайно, за да се пречупи средата към възприемане на термини като

---

³ Във вече несъществуващото издателство ЕА, Плевен.

„дискурс“, „диспозитив“ и цяло ято други „странни птици“, както и към масирано употребяване на думи като „власти“, т.е. преобладаващо в множествено число, биха могли да станат част от една горчива и сладка интелектуална история на онова време. Сред нейните любопитни страни мога да посоча мимоходом поне две: работата на преводачите без опората на интернет (можете ли да си представите това днес?) и наивната вяра в една висока всеобща ерудираност, по силата на която ключови текстове се публикуваха почти без обяснителни бележки...

Така или иначе, появата през миналата година на френски език на четвърти том, *Признанията на плътта*, съвпадна с актуализирането на отдавнашните намерения на издателството да публикува отново легендарната поредица. Настоящото издание на книгата е ревизирана версия, както е присъщо за издателството, и то поради принципи мотиви, свързани най-вече с отговорността към читателя и автора за реактуализиране на грижата за текста, но – което е друга страна на същото – свързани и с неизбежната промяна на професионалния език на местната културна среда, както и с правото, и дори дълга, да се променя и развива идиомът на самия преводач. Публикуването на ревизирани издания е принципна политика на Издателска къща КХ – Критика и Хуманизъм, кредо, което подчинява на себе си всички осъществени или планирани републикации на автори, които имаме радостта, но и издателския дълг да наричаме „наши“.

За да завърша все така лично, ще добавя само, че що се отнася до актуалността на книгата – без да навлизам във всички полета на нейната възможна и удобна, свръх-удобна употреба, – в най-фундаментален смисъл няма по-голяма актуалност от тази на идеята, че да променяш себе си – и да наблюдаваш промените над себе си – е висше право, богато на благодатни ефекти. Казано с една дума: учене на свобода.